

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України, завідувача кафедри полоністики Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Радішевського Ростислава Петровича** на дисертацію **Турчин Ольги Василівни «Барокова модель діалогу зі світом у творчості Данила Братковського»** на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Творчість Данила Братковського (біля 1635-1702) завдяки перекладам Валерія Шевчука за останні десятиліття стала відомою українському читачеві. Варто хоча б стисло нагадати його біографічні дані. Народився на Волині в українській шляхетській православній родині брацлавського підскарбія. За короля Яна II Казимира був секретарем посольства до Москви, а пізніше займав адміністративні посади на Поділлі та Волині. Спочатку легально боронив свободи православних в Речі Посполитій, а потім був ініціатором протесних акцій, аж до приготування повстання на Правобережжі. У зв'язку з цим звертався за допомогою до гетьмана Івана Мазепи та полковника Семена Палія. У 1702 році був схоплений і військовим трибуналом Речі Посполитої засуджений до смертної кари. Вирок виконано на ринку в Луцьку. Власним коштом надрукував збірку епіграм і фрашок «Świat po szczęści przejrżany» (Світ, по частинах розглянутий) (Краків, 1697), яка вийшла тиражем 4 тисячі екземплярів. Ця енциклопедична барокова книга ще не була предметом спеціального наукового дослідження, а тому тема кандидатської дисертації О. В. Турчин «Барокова модель діалогу зі світом у творчості Данила Братковського» актуальна і становить вагомий внесок у наукове вивчення польськомовної літератури українських авторів, так і є новим поглядом на висвітлення зародження класицизму в українській літературі та формування просвітницьких тенденцій у середині бароко. На правомірність такого підходу можна знайти підтвердження в працях німецького славіста Ганса Рьоте. Йдеться про гіпотезу щодо присутності двох основних складників стилю у художніх текстах автора: барокового та класицистичного, щоб її довести, дисертантка проаналізувала під цим кутом зору твори Д. Братковського як засобу діалогу поета зі світом задля виховання людини й побудови досконалого суспільного укладу на принципах картезіанського раціоналізму та християнських цінностей.

Дисертаційне дослідження добре структуроване, концепцію сформовано, її положення викладено чітко й аргументовано, дисертантка дійшла переконливих висновків і запропонувала розв'язання порушеної проблеми.

У роботі проаналізовано книжку епіграм Данила Братковського «Świat po szczęści przejrzanu» (Світ, по частинах розглянутий) (Краків, 1697), висвітлено художні способи втілення у поетичних творах пошуків моделі ідеального суспільства, які український поет з Волині зреалізував на основі національних ідей сарматизму та хозаризму засобами сатиричного зображення вад сучасного йому державного укладу Речі Посполитої.

Сумлінно вивчивши історію питання, О. В. Турчин послідовно й концептуально структурувала напрацьований нею матеріал та виконала поставлені завдання. У першому розділі «Становлення та розвиток української польськомовної літератури XVII ст.» детально висвітлила історичні та геополітичні обставини, які обумовили виникнення української польськомовної літератури XVI–XVIII ст., її розвиток, жанри, тематику та ідейну спрямованість. Належно проаналізовано український дискурс творчості польськомовних поетів, і Д. Братковського зокрема, що саме визначило національну тематику й ідейне обстоювання прав та вольностей української шляхти, православного віросповідання, визвольних змагань українського козацтва проти утисків з боку влади та приналежність польськомовної творчості цих письменників до української літератури. Дисертантка визначила і систематизувала основні підходи як польських, так і українських літературознавців, які застосувала під час дослідження творчості Д. Братковського.

О. В. Турчин охопила матеріал книги, її універсалізм, виокремила філософський сенс, барокове світобачення Д. Братковського, відтак у другому розділі «Ідейно-тематична основа творчості Д. Братковського», детально висвітлила способи реалізації її у віршах поета та визначила її роль у структурі збірки «Світ...», по-перше, як намір відобразити (на основі універсальної картини світу) життя сучасного авторові суспільства в максимальній всеосяжності (у реальному плані та духовному вимірах); по-друге, виразити цілісність світу та її вияв у кожному окремому явищі. Послугуючись концепцією барокової моделі діалогу поета зі світом, дисертантка описала складові універсальної картини макро- і мікрокосму, втілених у збірці епіграм «Світ...».

Найбільш новаторським є підрозділ 2.2 «Бароково-класицистична

парадигма творчості Д. Братковського», де дисертантка проаналізувала роль жанру епіграми у розвитку класицистичних тенденцій в українській літературі другої половини XVII ст. та наголосила про значний внесок автора книжки «Світ...» у поширення жанру епіграми в українській літературі та формування тенденцій до зародження класицизму в надрах бароко. Окремими розділами висвітлено духовну, станову, соціальну та національну тематику збірки епіграм «Світ...». Визначено, що духовна тематика творів Д. Братковського зреалізована специфікою поетичного осмислення основних барокових тем життя та смерті, барокових мотивів *vanitas*, *memento mori*, *theatrum mundi* із світського погляду православного християнина. Дисертантка використала компаративний метод дослідження і виявила явища інтертекстуальності у студійованих текстах.

У дисертаційній роботі відчувається обізнаність дисертантки з тогочасними історичними реаліями. Політологічні та соціологічні знання знадобилися, щоб стверджувати, що класицистичний жанр епіграми сформував особливість втілення діалогу поета із шляхтою як правлячим станом Речі Посполитої та ідеї відповідальності шляхти за стан справ у політичному та суспільному житті держави. Належним є аналіз системи сатиричних засобів та виділення елементів народного гумору для відтворення автором збірки «Світ...» деталей політичних, адміністративних, суспільних, станових, сімейних та громадських стосунків у Речі Посполитій, що характеризують сучасну поетові модель діалогу та розходження її з ідеалом патріота-сармати. Адже сармата це передусім охоронець Вітчизни та віри. І тут Д.Братковський входив у конфлікт із цим визначенням, бо боронячи не державну православну віру він намагався таким чином вирватись із обіймів Речі Посполитої. Дисертантка висвітлила багатоплановість вирішення у творах Д. Братковського проблеми особистої і національної ідентичності та наголосила на специфіці втілення проблеми елітарного проводу у суспільстві, проблеми шляхетності та обов'язку перед становим походженням, що в епіграмах книжки «Світ...» отримує особливий, властивий сатиричним творам ракурс.

Уміння аналізувати барокові тексти О. В. Турчин засвідчила у третьому розділі «Поетика віршів Д. Братковського», де порушила проблему індивідуальної поетики автора, схарактеризувала параметри епіграм Д. Братковського та варіанти модифікації цього жанру у творах книжки «Світ...». Дисертантка детально описала використані поетом сатиричні засоби, зокрема гротеск, різноманітні відтінки іронії, скритої насмішки, в'їдливого відвертого

глузування, та висвітлила їхню роль у структурі творів Д. Братковського як засобів діалогу зі світом для вираження класицистичної позиції пріоритету порядку на християнських засадах. У підрозділі 3.2 «Використання поетики повчань у сатиричних віршах» аргументовано доведено, що риторичні фігури, посилення на Святе Письмо, алегоризм, емоційність викладу, сугестивний заряд зближують епіграми Д. Братковського із церковними проповідями та посилюють діалогічність творів, а гумористична, деколи іронічна інтонація – із творами європейських просвітителів.

Проаналізувавши у підрозділі 3.3 «Епіграма як основний жанр збірки «Світ, по частинах розглянутий» різні види епіграм серед творів книжки, дисертантка дійшла висновку, що Д. Братковський вибором цього жанру продовжив традицію барокової європейської епіграми та реалізував класицистичні тенденції, які зароджувалися в добу Бароко і формували класицизм як один із стилів того часу. О. В. Турчин охарактеризувала класицистичні параметри творів Д. Братковського, до яких зараховує їхню жанрову епіграматичну форму, польську мову текстів, сатиричний зміст віршів, що втілює просвітницькі ідеї пріоритету розуму, порядку й суспільного служіння, вірності обов'язку, державі та її правителеві. Бароковими параметрами епіграм Д. Братковського дисертантка визначає концептизм, метафоризм, алегоризм і символізм, та наголошує, що джерелом концептів епіграм збірки часто ставали народні прислів'я та приказки.

О. В. Турчин дійшла висновку, що словесні фігури і тропи у творах Д. Братковського, як персоніфікація, метафора, алегорія, апострофа, антитеза, вигук, риторичні запитання тощо служать вираженню як барокових рис дотепності та влучності, так і реалізації класицистичних тенденцій – гострої критики із засад картезіанського раціоналізму вад суспільного життя Речі Посполитої та витворення моделі ідеального державного укладу. Епіграми збірки «Світ...» в основному зараховано до сатиричних та повчальних, доцільно підкреслено, що вони втілюють національну (найчастіше – волинську) тематику; персонажами творів є переважно представники волинської шляхти.

У підрозділі 3.4 «Образна система збірки» описані та класифіковані антропологічні, асоціативні образи; універсалії та сакралії, що тісно переплетені між собою й складають єдину картину світу. Дисертантка наголошує, що класицистична поетика визначила схематичність образів шляхти, вони побудовані навколо зображення якоїсь провідної риси характеру (честь, обов'язок, хоробрість, лицемірство, жадібність, скупість тощо). Барокові

метафори «світ-книга», «світ-театр», алегоричні образи Хмелю, Міха й Смерті підпорядковані класицистичній жанровій формі епіграми та служать сатиричному викриттю й запереченню вад сучасного поетові суспільного укладу Речі Посполитої. Аналіз дисертанткою образу блазня як однієї із масок поета та описи прийомів блазнювання у творах Д. Братковського дають підстави вести мову не лише про сатиру як засіб діалогу із світом, а про категорію сміхової культури, у якій сатира є однією із граней.

О. В. Турчин виділяє окремою групою образи речей (напоїв, страв, одягу, видів транспорту тощо), які відображають повсякденне життя шляхти, міщан, селян, слуг, що є виявом класицистичної приналежності епіграми до низового жанру. Простонародна мова як одна із засад класицистичної поезики щодо низового жанру епіграми прислужилася для ідеолога шляхти джерелом творення тропів і фігур, що виявило українське світоmissлення поета та підтвердило приналежність його творчості до українського літературного процесу.

У підрозділі 3.5 «Художня мова творів та її ритмічність» дисертантка простежила, як поєднання в поетиці творів книжки Д. Братковського «Світ...» двох стильових напрямів поетичного мислення – барокового та класицистичного своєрідно відбилосся на особливостях стилістики та ритмо-мелодійній організації віршів. Підсумовуючи своє дослідження, О. В. Турчин узагальнила внесок Д. Братковського у розвиток української поезії другої половини XVII ст.

Хотілося б висловити окремі зауваження та міркування щодо дисертаційного дослідження О. В. Турчин.

У праці порушуються проблеми поєднання в індивідуальній поетиці автора різних стильових напрямів поетичного мислення. Однак варто було б звернути увагу на дискусійний характер цих питань та на різні, а подекуди – й взаємозаперечні погляди літературознавців щодо ідентифікації стильових явищ бароко і класицизму. Дисертантка дуже вдало характеризує барокову поезику збірки «Світ по частинах переглянутий», але напрошувалось окремим параграфом подати найбільш характерні риторичні топоси і концепти поезії Д. Братковського.

Твердження про наявність елементів повчання в епіграмах Д. Братковського, Йоаникія Галятовського та Г. Сковороди не завадило б проілюструвати аналізом творів цих трьох авторів, як і зіставленням тем, мотивів, образів Д. Братковського та творів Климентія Зіновієва та В. Капніста.

Однак висловлені зауваження мають частковий характер і не применшують науковий рівень дослідження.

Дисертаційна праця О. В. Турчин є самостійною, завершеною, написаною у відповідності до чинних вимог. Поставленої мети досягнуто, на належному науковому рівні охарактеризовано барокові та класицистичні параметри творчості Д. Братковського як засоби діалогу поета зі світом.

Результати дослідження достатньо апробовано на наукових конференціях, основні положення роботи висвітлено у публікаціях. Автореферат відповідає змісту дисертації. Дисертаційна робота **Турчин Ольги Василівни «Барокова модель діалогу зі світом у творчості Данила Братковського»** становить цілісне, завершене і самостійне дослідження, яке присвячено актуальній медієвістичній темі у літературознавчій галузі. Її своєчасність не викликає жодного сумніву. Вона відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р. Зазначене дає підстави ствердити, що Турчин Ольга Василівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент,
доктор філологічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач кафедри полоністики Інституту
філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Р.П.Радишевський
8 листопада 2017 року

Підпис Р. П. Радишевського стверджую

Учений секретар
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПІАПИС
ВЧЕНИЙ
КАРАУЛЬ
10.0

Н.В. Караульна

